

ER IS
ALTIJD
EEN
'NOG NIET'
OF EEN
'NOG MEER'

Elk nummer van Flow laten we een deskundige aan het woord over de tijdgeest. Deze keer Antoine Mooij, filosoof, psychoanalyticus en emeritus hoogleraar forensische psychiatrie. 'Onze verlangens en de werkelijkheid vallen nooit helemaal samen. Dat is niet erg, zolang we het maar accepteren.'

HOE ZOU U DEZE TIJD TYPEREN?

"Als de tijd van de onmiddellijkheid. Alles gaat onmiddellijk en moet onmiddellijk. Het is natuurlijk altijd prettig als dingen meteen kunnen gebeuren, dat zit in de menselijke aard, maar er heeft een verschuiving plaatsgevonden. Enerzijds willen we tegenwoordig dat dingen snel gebeuren, anderzijds is het vermogen om uitstel te verdragen verminderd. Dat blijkt bijvoorbeeld op het terrein van de gezondheidszorg. Mensen moeten meteen genezen worden. Een pil erin; er wordt niet gekeken naar wat er nog meer aan de hand is, waarmee de klacht zou kunnen samenhangen. We willen transparantie en duidelijkheid. Dat is een legitieme eis, maar vaak zijn dingen ingewikkelder en steekt de wereld anders in elkaar dan op het eerste gezicht lijkt."

WAAR KOMT DIE ONMIDDELIJKHEID VANDAAN?

"Voor een groot deel komt dat door de welvaart en technologische ontwikkelingen: veel dingen zijn sneller en gemakkelijker geworden. Vroeger moest je naar de bibliotheek, een bonnetje inleveren, en na verloop

van tijd kreeg je je boek. Nu klik je op je pc en je hebt het hele boek voor je. Bijna alles is direct beschikbaar en er is weinig afstand meer. Je voelt je ongemakkelijk als je uit huis gaat zonder je mobieltje, want dan ben je niet meer bereikbaar. Ouders weten altijd waar hun kind is. Het leven was altijd opgebouwd uit langere en kortere separaties, perioden waarin je niet bij elkaar was, en die maak je niet meer mee. Dus ook de normale ongerustheid en angst, die gegeven is met de separatie en die bij het leven hoort, is een beetje verdwenen. Ik denk dat dat enorme invloed gaat krijgen op identiteitsvorming en identiteitsbeleving."

WAT VOOR GEVOLGEN?

"Als de ander voortdurend bereikbaar is voor jou, en jij voor de ander, krijg je een soort symbiose, dan word je erg afhankelijk van elkaar. Er zal een toenemende feitelijke afhankelijkheid zijn; we willen de ander meer controleren en in onze greep houden. Het betekent ook dat mensen zich sterker aan elkaar spiegelen, dat we in een voortdurende afhankelijkheid ten opzichte van de ander komen en ons afvragen wat de ander wil en vindt. Daar zijn we erg op gespitst, ook in onze relationele netwerken: hoe kom ik over, wat vindt hij of zij ervan? Bij dat beeld zit altijd iets competitiefs: je kijkt in de spiegel en vindt jezelf groot en geweldig, maar is de ander niet net ietsje groter? Wie is meer, wie is minder? Door dat narcistische krijg je ook een enorm competitieve samenleving en wil je steeds méér. ➔

'We hebben het nog nooit zo goed gehad, en toch klaagt iedereen om het hardst'

"Tijd kost geen
geld, dat is een
misverstand. Wacht
dus maar tot iets
is uitgerijpt"

En dat past bij de manier waarop de samenleving zich de afgelopen twintig, dertig jaar heeft ontwikkeld. Het basis-idee is nu dat mensen competitieve wezens zijn, dat ze het beste uit zichzelf halen door met elkaar te concurreren. Het idee is dat concurrentie goed is voor de samenleving, en ook voor de mensen zelf."

EN TOCH ZIJN WE ER NIET TEVREDENER OP GEWORDEN.

"Inderdaad: we hebben het nog nooit zo goed gehad, en toch klaagt iedereen om het hardst. Hoe makkelijker en sneller de dingen bereikbaar lijken en hoe meer we ons aan elkaar spiegelen, hoe meer het idee ook heerst: dit is het net niet. Ik denk dat die ontevredenheid voortkomt uit het feit dat we steeds minder voeling hebben met de wezenlijke onbevredigbaarheid van de mens. Ons leven wordt óók getekend door het tekort. Onze verlangens en de werkelijkheid vallen nooit helemaal samen, de dingen zijn niet zoals we ze zouden willen hebben en niet volledig te sturen. Dat geldt ook voor jezelf, je doet rare dingen die je toch zelf doet, en er zijn onvervulde dingen. Dat is niet erg, zolang we het maar accepteren. Dat we onvermogene en onvoltooide wezens zijn, dat je verlangens nu eenmaal altijd verder reiken dan wat verwerkelijk kan worden."

IS HET TEKORT DE ESSENTIE VAN ONS BESTAAN?

"Het is beide: verlangen en tekort. Mensen zijn narcistische wezens; je bent gericht op jezelf, op je overleven,

en egoïstisch tot op het bot. Dat is ook noodzakelijk, want mensen die dat niet zijn, die redden het niet. Alleen: even noodzakelijk is het besef dat er ook iets is wat verder reikt – dat je maar één van velen bent. Dat je wel hard kunt werken, maar dat je niet alles in eigen hand hebt. Dat je kinderen bijvoorbeeld toch hun eigen gang gaan, dat je ze niet kunt sturen. Je kunt jezelf niet eens aansturen. Maar dat besef past niet in deze tijd, want de boodschap is juist dat je jezelf onder controle moet krijgen, dat alles wat je wilt binnen handbereik is. Dus dat tekort moet 'weg'. Het wordt niet gezien als een wezenlijke laag van het bestaan, dat er nou eenmaal dingen zijn die je niet kunt krijgen, dat je daarin onvermogen bent. *La douleur d'exister*, noemde de psychoanalyticus Lacan dat. De smart van het leven. Het feit dat in het leven onvermijdelijk teleurstellingen zijn, dat niet alles waarnaar je streeft verwerkelijkt kan worden, dat er dingen gebeuren die niet hersteld kunnen worden. Terwijl dat besef juist een diepte aan het leven kan geven, een diepte die ontbreekt als je helemaal in het nu-nu-nu zit en moet genieten."

EN WE MOETEN OOK NOG GELUKKIG ZIJN.

"Ja, het overheersende idee is datje moet genieten en streven naar geluk. Want: er moet geproduceerd en dus geconsumeerd worden. Je moet nú genieten. Alsof dat iets is wat überhaupt op bevel kan, en alsof dat altijd prettig is. Alsof dat het hogere doel

GELUK IS EEN SOORT TOEGIFT

van het leven zou zijn. Maar geluk is niet een staat van zijn, geluk is een toestand. Dus je kunt even gelukkig zijn, maar het volgende moment is het weer over. Het is iets wat je toevalt, een soort toegift. Het is dus niet iets wat je kunt bereiken door ernaar te streven, wat je kunt pakken. Gelukkige momenten zijn belangrijke momenten, want die doortrekken het hele leven, dus niets ten nadele daarvan. Maar als het *moet*, wordt het iets anders. Dan is het niet iets wat je toevalt en waarvoor je dankbaar bent, maar lijkt het wel of je een portie 'je prettig voelen' kunt halen. Dan wordt het een oppervlakkig gevoel dat niet beklijft, en ook weer onvrede achterlaat, want het leven draait niet om momentane gevoelens die voortdurend opgewekt moeten worden."

WAAR DRAAIT HET LEVEN DAN OM?

"Toch om een verlangen naar vervulling, denk ik. En het besef dat het niet volledig lukt, is daarbij essentieel. Maar ook het feit dat je iets wilt met je leven, op een bepaalde manier je leven wilt vormgeven, en daar iets voor doet. Wij mensen zoeken naar een vervulling, naar iets wat we kunnen bijdragen. We willen van betekenis zijn, op welke manier dan ook, voor onze kinderen, ouders, broers, zussen, vrienden. Dat is in wezen de basis. Van daaruit leven mensen en daar kun je ook weer op terugvallen. Maar belangrijk is ook om voeling te blijven houden met die andere kant van het bestaan: met de dimensie van het tekort."

HOE KUN JE DAT IN JE EIGEN LEVEN DOEN?

"Probeer dankbaar te zijn voor de dingen die lukken, maar besef dat ze

niet vanzelfsprekend zijn, geen pleziertje waar je recht op hebt. En leer incasseren. Je wilt iets en het gebeurt niet, of je moet even wachten. Dat is incasseren: afzien van directe driftbevrediging. Het is het accepteren van het onvermogen, van het feit dat de dingen soms niet gaan zoals je wilt. Er gebeuren vreselijke dingen, en die zullen altijd gebeuren. Het gaat om het besef: we kunnen aan sommige dingen niet zo veel doen. Soms kun je een beetje ingrijpen, maar heb vooral niet de illusie dat er een definitieve oplossing is."

ZOUDEN WE WAT MEER GEDULD MOETEN OEFENEN IN ONS LEVEN?

"Eigenlijk komt het daar allemaal op neer. Op het wachten in het leven. Wachten kost tijd. Maar tijd kost geen geld, dat is een misverstand. Dus inderdaad: wacht maar tot iets uitgerijpt is, tot het iets is. Tot het vorm heeft gekregen. Ook als er iets ergs is gebeurd, kost dat veel meer tijd dan mensen vaak denken. Als er iemand ziek is geworden, of als er iemand overlijdt: zulke ingrijpende gebeurtenissen kosten verschrikkelijk veel tijd en energie. Je kunt er niet veel aan doen, behalve geduld hebben, wachten tot het overgaat. Het leven zelf heeft zijn eigen herstelkracht, het hoeft niet altijd geholpen te worden, en dat kan ook niet altijd. Je hoeft niet meteen aan het repareren te slaan of te zorgen dat het verbetert of verandert. Besef: er is altijd een 'nog niet' of een 'niet meer'. Pas als je dat accepteert, kun je ermee omgaan." ●